

115.14); el més freqüent fou doncs usar-lo en el sentit de 'molta gent', però també alguns cops 'moltes bèsties': «en un arbre stava un gall, ab *gran res* de gallines» (*Merav*, Ag I, 145); i àdhuc 'molt', amb valor neutre: «lo prom romàs, e l Rey lo fêu servir molt honradement, e si li demane *gran rês* de sos afês, mas êl li raspon ben poc», Reixac (*Questa*, 15.22).

No hi ha *res a fer*, no tinc *res a fer*, locucions que semblen modernes (i que avui alguns reemplaçen per les menys genuïnes amb *res que fer*), ja aparegueren antigament alguna vegada, i amb el matís de 'res a veure', que és també possible modernament: «té e pos<se>ex la dita egleya un fe<r>reginal --- en la qual cosa no ha a *fer res* nyul altre senyor», mj. S XIII (CaCandí, *MiscHrCat* I, 81).

Entre el nominatiu ll RĒS i l'acusatiu RĒM hi havia, a part de la desinència, una diferència de quantitat, que havia de perpetuar-se en romànic com una diferència de timbre. Verament el fr *rien* ens mostra que la E de l'acusatiu restà oberta (i per tant diftongada) en l'etapa romànica; en llengua d'oc —on la major part dels parlars confongueren ɛ amb E, davant nasal, pronunciant-les totes dues com a e tancada, cosa que apliquen sempre els trobadors, i resta així a la major part dels dialectes moderns, però alguns han continuat distingint, com ho fa el provençal— també *rèn* (cf. *sème*, *sémblo*) mostra ɛ; en canvi RĒS va donar oc *res*, cast. ant. *res* (sense diftongació). Una diferència semblant degué mantenir-se en català, en els dialectes orientals, que han mantingut els timbres ben distint: la Ē com a é, la E com a ê en cat. or, i com a ê en mallorquí i quasi tot el balear; avui està provat que aquest timbre neutre també en cat. or. i ross, es va mantenir distint de la é almenys fins al final de l'Edat Mitjana, i en certs textos medievals la ê apareix grafada com a a (que transcriu ê o á en les meves cites, a fi d'evitar incomprensió), acabem de veure que el mallorquí Reixac escrivia *ras* per *rês*, i V. sobre això, amb cites de les *Vides*, pp. 4 i 5 de la introducció a aquesta obra.

Part dels nostres poetes medievals, que separen bé els timbres ò de ó, è de é, en llurs rimes, també separen de totes dues el timbre ê, i això és el que fa BMetge (per a les rimes del qual veg *LleuresC*, 193). I quant al nostre mot notem que tots dos cops que posa en rima la forma *res*, l'aparia amb *ês* del verb *ésser*, que té ê en balear i e tancada en occità antic (de conformitat amb el cast *es* no diftongat etc.): en BMetge mateix apareix *ês* altres vegades en rima i també hi consona amb mots en E. Les rimes del nostre són: «e guarden-se de malvestats / per ço que Déu no ls tolgue *res*: / e si bé lo cor d'aquest *ês* / humil, ab mal entendiment / ---», «que l mal que hom fa sia *res* / car privació *res* no *ês* / ---» (*Fort e Pru*, NCI, 94.24, 86.26). En canvi és segur que RĒM va donar sempre *re* amb é tancada, d'acord amb la llei de Fabra (*LleuresC*, 400, *EntreDL* II, 36-37; *RHisp.* 1906; *BDC* XIII, 25).

Aquesta antiga duplictat de timbre entre *rê* RĒM i *rês* RĒS és el que explica que avui en català oriental es

pronunciïn en uns llocs amb è oberta i en altres amb é tancada. Ja cal esperar, però, que la diferència s'hagi anivellat analògicament entre una i altra forma, puix que ja en l'Edat Mitjana es van confondre en llur ús gramatical respectiu; però com que *re* no és mort, en uns llocs la seva é tancada s'ha estès a *res*, i a les altres comarques és la oberta de *rês* la que s'ha generalitzat.

És el que passa en cat. central: *rês* i *rê* és el que se sent, per dir-ho abreujadament, a les regions o «vegueries» de Girona, Bna. i Tarr-Reus, mentre que hi ha *rês* i *rê* a les de Vic i Manresa incloent-hi tota la Cerdanya, i els parlars xipelles, fins a les portes de la SdUrg (no parlem ja d'aquesta població i la resta del cat. occid. puix que en aquest dialecte també tota E originària ha restat é). Des de 1920 he sentit *rê* o *rê* a tota la gent de Cerdanya. A Meranges tenen la dita tònica rimada «Gent de Ger / gent de *re*», pron. *zê* i *rê* amb la mateixa vocal (1935); *rê* a Osona, almenys així ho tinc notat a tota la zona entre la Pna. de Vic i el Lluçanès (StBartomeu del Grau, 1930, Muntányola, 1936). Igualment a tota la «vegueria» de Manresa. Altrament en aquestes zones ho tenim notat no sols de *re* sinó també de *res*: ja Argullol el 1875 feia observar que a diferència de Bna. i cat. central es pronunciava *rês* a Manresa i tot el «Pla de Bages» (*L'Excursionista* I, 467), *rê* Bagà, 1936, i igualment *rês* a StBartomeu d G., i a tot Cerdanya (Bellver, 1932). D'altra banda en el parlar de Benasc pronuncien *rê* amb è oberta, com ho marca insistentment Ballarín en el seu *Dicc Ben*, p. 432: «de no *rês* en fas una montanya», «*rês* le fa po(r)»: ara bé en els parlars de Pall-Ribag. hi ha certs contextos fònics en què s'ha conservat com a è la ɛ romànica (sense tancar-se com en la resta del català).

De les dues formes, amb -s o sense, només aquella s'ha mantingut a les Illes i al P. Val. Però *re*, encara que no admès en la llengua escrita, ha restat molt viu, junt amb l'altra, a tot el Princ i Ross., si bé estrictament limitat a l'estil oral i familiar, a Bna. com pertot. S'estén també al cat. occid. i fins al cap dels Pirineus palleesos i ribagorçans: «—què poseu als carrers per fer-hi llum de nits? —No hi posam *rê*!» Àreu (1933); *no-rê* anoto a la Conca de Tremp i a l'Alta Ribagorça (Tarn, Iscles 1957). En el Ross. la rima de *re* amb mots en -ê(r) es troba bastantes vegades en Saisset, p. ex. *re. migroulé* ('migroler') en l'ed. original, que tinc a la vista, encara que Marty ho hagi violat en l'ed. *Catal d R* posant-hi *res*, p. ex., pp. 233.10, 43.9 i passim en altres passatges, on no tinc l'original però ho denuncien les rimes. Igual en el Capcir: *zôziâ fêrî prêska rê* 'ahir no vaig fer gairebé *res*' (Formiguera, 1960); i en el Vallespir: «hi ha *rê ka ls kusôls*» 'no hi queden més que els fonaments' (Costoja, 1959). Hi ha la curiosa locució vulgar *per per-re* 'de franc, gratis'. «vos cregeu pas que treballi *per per-rê*» Montesquiu d'Albera, 1959.

Això no s'ha d'entendre en el sentit que *res* sigui menys usat, en el llenguatge familiar i rústic, enllloc. Avui aquest hi és comú absolutament a tot el territori lingüístic, fins a Eiv. («*rês* nada», PzCabr.), l'Alguer